

Історична довідка про Вараш

Кожне село, місто, як і людина, мають своє ім'я. І воно в них не випадкове. Віками священник при охрещенні дитини давав ім'я, поселення хрестили засновники і будівничі.

В назві кожного поселення лежить щось найхарактерніше, найістотніше, пов'язане з даною місцевістю, її історією та будівничими. Тому й кожна географічна назва – пам'ятка історії та культури. Справедливо говорив професор М.І.Надеждін: “Земля є книгою, в якій історія людства записується в географічній номенклатурі”. А в тій номенклатурі занесено й історію будівництва наших волинських та поліських сіл і міст. Донедавна було в ній місце й давньому поліському селу Вараж (пізніше Вараш).

Професор О.Цинкаловський у своїй праці “Стара Волинь і Волинське Полісся” (Інститут Дослідів Волині, Вінніпег, Канада) на відміну від інших назв сіл і міст Волині на слові “Вараж” записав, напевне, із-за відсутності першоджерел, лише таке речення: “Вараж або Вараш, або ж Гвараж село Луцького повіту”. Справді, архівні джерела зберігають дуже скупі дані про нього.

Звернемося до “Словника поліських говорів” П.С.Лисенка (“Наукова думка”, Київ, 1976). На сторінці 39 віднаходимо слова: “Варажб сказав: гойко йост і йок буде”. Варажб – це давня назва волхвів на Поліссі. За переказами, волхви мали здатність впливати на сили природи, зціляти хворих, пророкувати майбутнє.

Батько історії старогрецький вчений Геродот (490-424 роки до народження Ісуса Христа) першим залишив історичній науці згадку про існування моря на Поліссі. Пізніше вчені й мандрівники підтверджували його думку і додавали, що Полісся – це повна таємничість і загадковість. Деякі вчені твердили, що є два моря на Поліссі: одне на поверхні, друге підземне. Можливо оті “водяні подушки” і є залишками другого моря.

Село Вараж є дуже давнім за своїм походженням і про це саме яскраво свідчить його давньоруська назва. Річки здавен були головними артеріями життя. Стир – не виняток і саме на його правому березі серед хвилястих пагорбів з білого піску з'явилося перше поселення.

Кам'яні знаряддя праці – ножі, наконечники, сокири, знайдені тут свідчать, що ця місцевість була заселена ще в сиву давнину.

Рибальство й мисливство – основні заняття поселенців. Пізніше до них додалось тваринництво, ще пізніше землеробство, хоч ґрунт тут був, як засвідчують архівні документи, завжди несприятливий для землеробства.

Територія, на якій знаходилось село в XII столітті, була складовою частиною Галицько-Волинського князівства. Татаро-монгольська повінь, що залила вогнем і смертю Волинь, не досягла Полісся, яке своїми хащами, болотами відлякувало ординців і було надійним захистом від ворогів. Із занепадом Галицько-Волинського князівства Волинь і Полісся з 1340 року

стали складовою частиною Великого князівства Литовського. З 1442 року село – власність князів Чарторийських. Селяни опріч грошового податку відбувають ряд повинностей на користь князя. З часом селяни стають власністю феодалів-поміщиків, відбувають панщину, стають річчю, яку можна продати, обміняти.

Внаслідок Люблінської унії 1569 року Волинь і Полісся стають головним об'єктом експансії польських феодалів. Одночасно йде закріпачення, ополячення, окатоличення, проте душа поліщука залишилась незмінна. В її глибині завжди й в усі часи горів вічний вогонь любові до своєї землі, віри, мови, історії, культури. Зберігали поліщуки й вірність своїм обрядам і традиціям аж до наших часів, допоки ідеологічна чума не зробила їх сірими й одноликими, позбавивши вікових коренів духовності.

За третім поділом Польщі 1795 року Волинь і Полісся в складі Російської імперії. За новим адміністративно-територіальним поділом Вараш належить до Рафалівської волості Луцького повіту Волинської губернії з центром в Житомирі.

В держархіві Волинської області зберігаються оригінальні документи (ф.35, спр.252, арк.131) – опис Свято-Михайлівської церкви в селі за 1799 рік. Саме того року на всіх парафіях Житомирської Єпархії було проведено інвентаризацію церков з описом їх майна, будівничими, настоятелем, парафіянами.

Після ліквідації 1861 року кріпосного права з розвитком сільського господарства, промисловості відбувається зростання і розбудова сіл Рафалівської волості Луцького повіту. На початку ХХ-го століття все більше і більше селян Полісся розбудовується, дехто з них іде на хутори. Так, за “Списком населених місць Волинської губернії (Житомир, 1906 р.) в селі Вараш налічувалось 103 двори, 4 хутори, 747 чоловік населення.

ВАРАШ... В історичній літературі Вараш згадується, переважно, у зв'язку із хрестовокупольною, давньоруського типу Свято-Михайлівською церквою (збудована із дерева у 1776 році), про яку йдеться в інвентаризаційному реєстрі Житомирської єпархії за 1799 рік. Окремі дослідники стверджують, що тут знаходились унікальні ікони, які, однак, не збереглися. Востаннє служба Божа пройшла тут 10 лютого 1961 року... Після цього сюди не ступала нога прихожан – іржавий замок не пускав. Залишки цієї церквиці перші атомобудівці бачили. Віруючі люди не могли без болю спостерігати, як занепадає пам'ятка поліського зодчества, але ніхто не міг нічого вдіяти: влада не бажала церкви. Лише у дев'яностих роках на цьому місці виріс новий храм.

Стосовно етимології назви села, то спеціалісти схильні пов'язувати її із древнім найменуванням волхвів – у давніх слов'ян це ворожбити, чарівники. А ще переказом з покоління в покоління переходить спогад про те, що тут, нібито, було угорське поселення. Старий варашський художник Андрій Пашко згадував, що на межі Вараша із Старою Рафалівкою, як свідчили старожили, був маєток угорського правителя. Останнім нагадуванням про це

був пам'ятник із написом “Ян Конарі”. Та ознака минувшини будила уяву Пашка...

З бозна – колишніх часів осіли люди. Либонь, як ріка виокремилась із Поліського моря, окреслила береги. Добротворна ріка – то вона провістувала рослявим мандрівникам, що рибина в ній наплодилася, чим звабила першого мисливця, другого, третього. Залишилися...

І стало тут городище з димами високими.

Княжа доба прошуміла над Варашем, залишивши гіркоту поділів та міжусобиць. То складова великого Князівства Литовського, то власність Чарто-рийських, то магнатів польських після Люблінської унії 1569 року, то західна глибинка Російської імперії з 1795 р., коли Польщу знову, втретє, перекраями сильні світу цього... Пізніші віки теж клали на нього карби – кожен свої. Ризький договір “здав” цю землю знову полякам. Воєводським указом оголошено анафему всьому українському, навіть зашморг висів над піснею своєю, з правіку рідною, що сягає древлянських джерел...

Вересень 1939-го поставив різкий вододіл між багатшими і бідними. Незабаром селянам стали втовкмачувати, що не повинно бути такої різниці...

Війна наслала сюди доволі розбрату і міжусобиць, скроплених кров'ю. Оскаженіла війна поруйнувала душі й тіла, коли люди мимохить вчилися кривити душею, аби цю ж душу врятувати...

1949-й рік травмував одноосібних господарів немилосердно – біль від того і сьогодні непогамовний... Клич у колгосп означав розпрощатися не тільки із купленою за мозолясту грошину землею, а й з кіньми, реманентом.

На початку 70-х, під небом ХХ-го століття слово “Вараш” стало зрозумілим і близьким для сотень, а потім тисяч людей, які прибули у глибинку Полісся споруджувати АЕС. У біографії села вже був момент, коли його назва звучала доволі часто – на російських та німецьких штабних картах воно значилося як населений пункт, де проходила лінія фронту під час однієї з найбільших операцій першої світової...

